

Strijeljanja 180 internizaca iz Barskog logora

Uska suradnja okupatora i domaćih kvislinga, otpadaka i izroda, ostavila je u toku četverogodišnjeg rata mnogobrojne strašne posljedice, koje osjećamo i dandanas. Logori smrti po Njemačkoj, Poljskoj i drugim evropskim zemljama u toku prošlog velikog krvavog rata — to su spomenici nacizma i njihovih pomagača i oni se ne mogu nikada zaboraviti. Talijanski fašistički logor u Baru — Campo Concentramento di Antivari — Posta Militare 137, — u kome je bilo zasužnjeno oko dvije tisuće duša, u najvećem dijelu Crnogoraca, a i logori po Albaniji: Kavaja, Kloss, Teppe, kao i oni po Italiji, prgutava su mnogo nedužne krvi naših sunarodnjaka — žrtvata objesti talijanskih fašista.

Prvenstveno zbog brojnih neuspjeha njemačko-talijanskih na svim bojištima, strijeljano je, neposredno poslije posjete Barskom logoru guvernera Crne Gore Aleksandra Pirzio-Birollija, dana 25. lipnja 1943. godine 180 mučenika i junaka iz konc-logora u Baru.

Iznenada, neslućeno, počelo je prozivanje pojedinih interniraca, koji nisu ni slutili da idu u sigurnu, neizbježnu smrt. Među njima strijeljani su sva tri brata Cicovića iz Nikšića. Njihova nesretna majka, kada je čula za tu vlastitu tragediju, napravila je veliku crnu zastavu i, obješivši je na krov svoje kuće, kroz plač, uzviknula je: »Doklegod traje od nje konca i krpe — neka visi! S njima je sve svršeno!...«

Žalili smo i danas još uvijek žalimo drage drugove i prijatelje, strijeljane internirce, čiju nezaboravnu uspomenu čujemo, ali ovaj slučaj trojice braće Cicovića najviše je kusno svakoga od nas preostalih interniraca...

Izuzev strijeljanog suca Labovića, svi smo vjerovali da se radi o zamjeni za zarobljene talijanske oficire u Petoj ofenzivi... Ta misao, i pored neprestane sumnje ne kuje li se nešto neočekivano, nešto najstrašnije, — ta misao i neka nada je živjela u nama. To su vjerovali i braća Cicovići. Vjerovali su i osjećali se sretnim, što će se osloboditi logorske žice i uhvatiti se planina i gudurā i nadisati slobodnog zraka, što, nažalost, nisu doživjeli da s puškom u ruci gone krvnike iz svoje rodne zemlje. I braća Cicovići su toga dana, 24. lipnja 1943. godine, kada je brigadir karabinjera pri Komandi logora izvršio proziv 180 lica za strijeljanje — ali ne za zamjenu, kako se optimistički vjerovalo — i oni su bili neobično raspoloženi. U njihovoj baraci broj 12 pjevao je lijepi, mladi, rumeni 25-godišnji Dimitrije — Dišo Dra-

gović koji je pucao od zdravlja. Bio je neobično snažan i zaista — to smo vidjeli svojim očima — sa dva prsta, palcem i kažiprstom mogao je da izvadi i zdrav zub...

Pjeva Dišo Dragović, a uzastopce ga prate, svirajući gitaru, tri brata Cicovića, ne sluteći sutrašnju tešku tragediju... Taj jedinstveni optimizam bio je zahvatio skoro sve, ali, razumljivo, više mlade negoli starije.

A onda također lijepi, mladi, rumeni Milo Popović iz Durmana, pitomog sela lijepog Spiča, također je mislio da ide u zamjenu: Prilijepio je bio nekako tri tisuće talijanskih lira između koferskog kartona i platna unutrašnjosti kufera, jer su Talijani oduzimali novac prilikom pretresa i obratio nam se riječima: »Uzet ću i ovih pet litara ulja. Možda će mi trebati!...«

I Milo Popović, lijep i dobar, i pitom kao i njegov lijepi i pitomi spičanski kraj sa središtem Sutomorom, za koga književnik Mihajlo Lalić reče da mu nema ravnog na moru ni na svim morima svijeta, — i on je pao kao žrtva zvjernstva Mussolinijevih agenata!...

A zatim: otac i sin Asovići, Marko Abramović, Pero Bjelojević, Petar Božović, Simo Popović iz Kuća, rodnog kraja proslavljenog vojvode i junaka Marka Miljanova Popović-Drekalovića, — koji je držao na strijelistu, prkoseci ubojicama i dželatima, vjerujući u pobjedu, izvikivao oslobodilačke parole, psujući fašiste, tako da su se talijanski oficiri, koji su zapovijedali strijeljanjem, stresali od straha Sima i ostalih drugova.

Da, njih 180 naših drugova interniraca iz barskog koncentracionog logora u šest skupina po 30 lica strijeljano je u šest gradova širom Crne Gore. Njihov pepeo raznio je vjetar, kao klicu oslobodilačkih tekovina naših naroda, da opominju potomstvo, da čuvaju svaki pedalj svoje rodne grude i da žrtvuju sve najdragocijenije za slobodu, koju, prema Gundulićevim riječima, ne mogu platiti »sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi«...

Ali ni u najtežim mukama, mi nismo klonuli nikada. Vjera i nada u narod i našu pobjedu bile su uvijek jače od zlotvora. Poput riječi Dobrice Milutinovića, izgovorenih prvog svjetskog rata u koncentracionom logoru Nadžmedjer: »Srbija će ipak pobijediti! Vi morate propasti!« — i mi smo vjerovali i ponavljali riječi vjere i nade: »Sigurno ćemo pobijediti! Vi ćete sigurno propasti!...«

Uistinu tako se i zbilo. Žrtve naših drugova interniraca iz koncentracionog logora u Baru nisu pale uzaludno...